

КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА *КОАЛИЦИЯ 2000*

Ноември 2004 г.

I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания, включени в настоящата разработка, се основават на случайна двустепенна гнездова извадка. Генерална съвкупност: населението на страната над 18 год. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката
1.	Февруари 1999 г.	1143
2.	Април 1999 г.	1122
3.	Септември 1999 г.	1110
4.	Януари 2000 г.	1144
5.	Април 2000 г.	1161
6.	Септември 2000 г.	1158
7.	Януари 2001 г.	1037
8.	Октомври 2001 г.	971
9.	Януари 2002	1148
10.	Май 2002 г.	1170
11.	Октомври 2002 г.	1079
12.	Януари 2003 г.	1107
13.	Май 2003 г.	1077
14.	Юли 2003 г.	1057
15.	Октомври 2003 г.	1098
16.	Март 2004 г.	1080
17.	Ноември 2004 г.	966

Метод на регистрация: персонално стандартизирано интервю.

Полева работа: 18 – 29 ноември 2004 г.

II. РЕЗУЛТАТИ

1. ОБЩЕСТВЕНА ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА

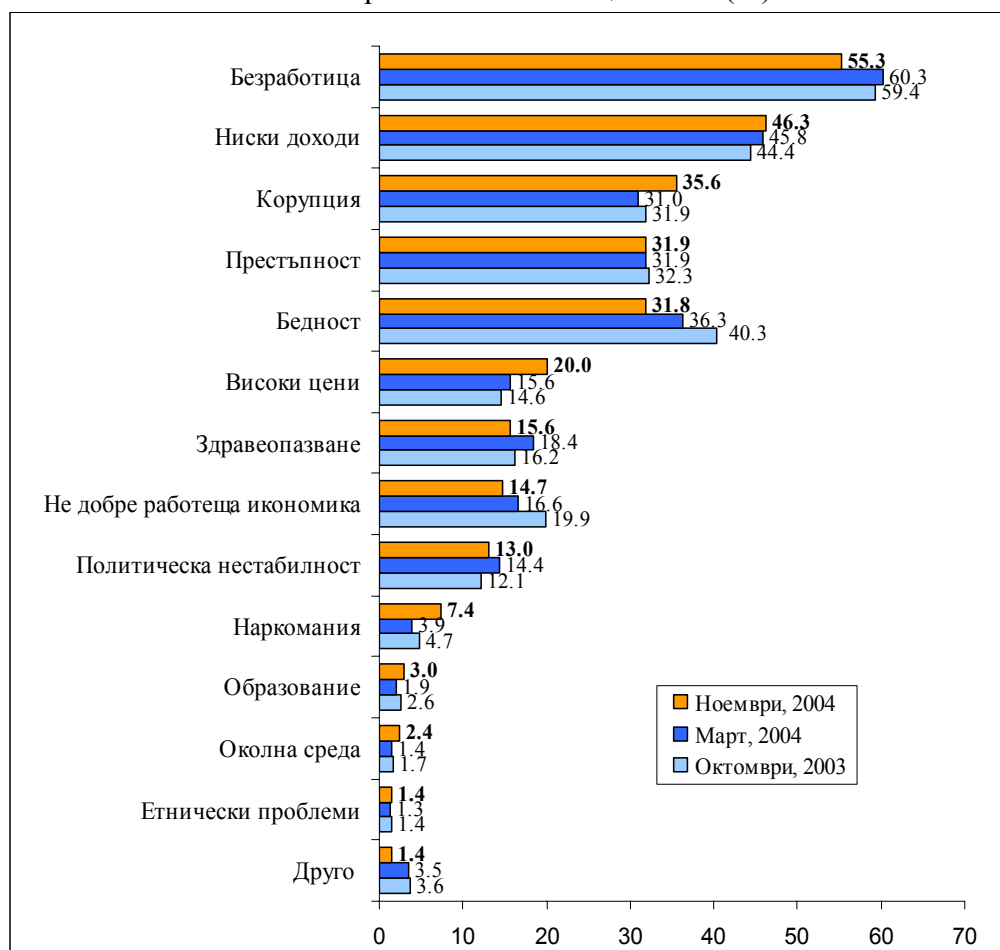
През последната година промените в оценките на проблемите, определяни от населението като съществени за страната, свързани преди всичко с *икономическата обстановка*. Интересен е фактът, че мнозинството от пълнолетните граждани смятат, че има намаляване на *безработицата* и *бедността*, но за сметка на това съотношението между *цените на стоките и услугите* и *ниските доходи на населението* все още остава твърде неблагоприятно (*Графика 1*). Тази диференциация в оценките показва, че общественото мнение реагира достатъчно чувствително и своевременно на обективните промени в страната.

Своята значимост като проблем запазват и *корупцията*, и *престъпността*, като при първата дори се наблюдава известно увеличение спрямо месец март. Липсата на положителна промяна през изминалата година в оценките за тези две явления говори за създаването на устойчиви нагласи у хората. Това е сигнал, че анти-корупционните усилия на държавната власт, медиите и гражданското общество не водят до забележими за гражданите положителни промени.

При останалите проблеми, посочени от населението, не са регистрирани промени спрямо октомври 2003г.

Графика 1.

Относителна важност на проблемите на обществото (%)

База: Всички респонденти
(Октомври '03 N=1098; Март '04 N=1080; Ноември '04 N=966)

Данните от проведените изследвания не разкриват значима връзка между медийното отразяване на темата корупция и оценките за относителната ѝ важност сред другите обществени проблеми (Графика 2).

Въпреки това, медиите играят твърде съществена роля при формирането на отношението към корупцията. Както се вижда от графиката през последните 4 години (ноември 2000 г. – ноември 2004 г.) се наблюдава плавен, но устойчив ръст на публикациите по темата корупция.

От друга страна, погледнато в перспектива, оценките за остротата на корупцията като проблем на българското общество постепенно намаляват. Това показва, че макар и да не могат пряко да решат проблема, медиите имат съществено влияние при формирането на анти-корупционна среда и създаването на нетърпимост към различните прояви на корупция. (Графика 2)

Графика 2.

Динамиката на медийното отразяване на корупцията и оценки за относителната обществена значимост на корупцията като социален проблем

Запазва се тенденцията, наблюдавана и при предходните изследвания, хората с по-високо социално и финансово положение да определят в по-голяма степен корупцията като значим проблем на обществото. (Приложение 3, Таблица 1)

2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

При разглеждането на въпроса за равнището на корупция в страната е съществено да се разграничат двата негови основни компонента – равнището на “реалната” и на “потенциалната” корупция. За възпроизводството на корупционните практики от значение е не само реално осъщественият акт на “даване и вземане” (независимо дали става въпрос за пари, подарък или извършване на услуга), но и самата “оферта” за извършване на корупционна сделка (предлагане или искане “да се даде нещо”). Реализираните корупционни действия се обозначават като “реална корупция”, а инициерирането на корупционни сделки – като “потенциална корупция”.

Средномесечната честота на корупционните действия, в които гражданите съобщават, че са участвали, формират равнището на реалната корупция в страната. Потенциалната корупция се измерва чрез общия брой на случаите, при които върху гражданите е бил оказван корупционен натиск (искане на "нещо" от страна на съответния служител).

РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

Основният проблем при отчитането на равнището на **реалната корупция** произтича от деликатността на набираната информация по особено чувствителни за хората въпроси. Въпреки невъзможността да бъде определен с абсолютна точност, реалният брой на корупционните действия, извършени в страната през **последния месец**, кореспондира пряко с равнището на лично участие на интервюираните в различни форми на корупционно поведение.

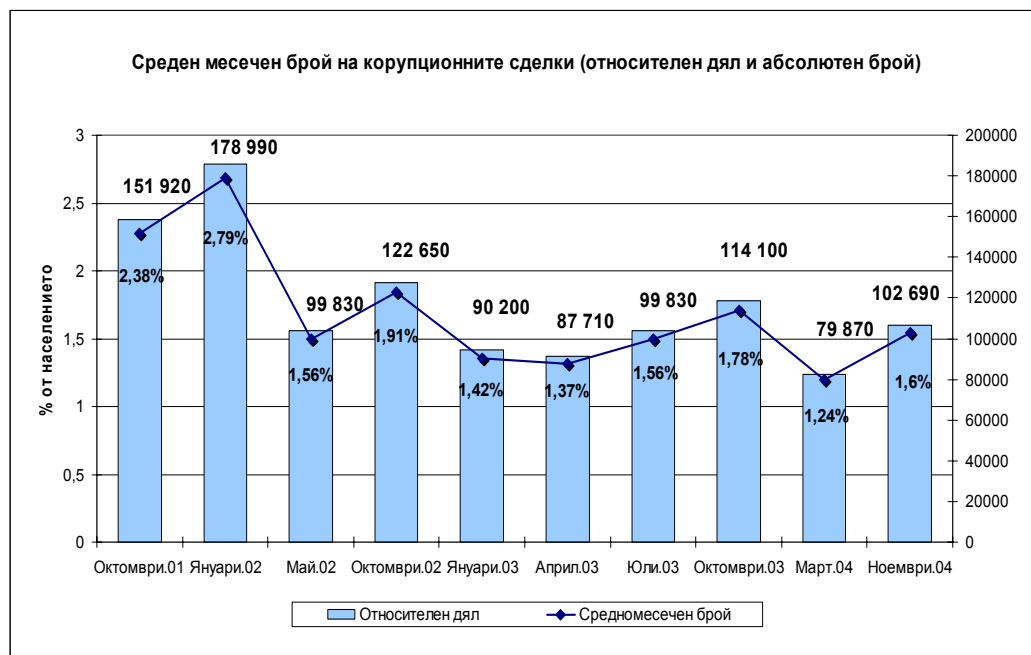
Въпреки лекото покачване на индикатора, измерващ **равнището на реално осъществени корупционни сделки** спрямо м. март, общата тенденция е към плавно намаляване на корупционните действия сред населението. (*Графика 4*)

Превърнат в абсолютен брой осъществени корупционни сделки, индикаторът показва покачване с около 20 хиляди случая в сравнение с м.март – към настоящия момент това са 1,6% от пълнолетното население на страната или около 103 хиляди случая¹ (за сравнение през м. март средномесечният брой на гражданите, които са участвали в такива действия е бил приблизително 80 000 случая). Все пак равнището е по-ниско от същия период на миналата година, когато **средномесечният брой** е бил 114 000 случая. (*Графика 3*)

¹ Тази оценка се базира на данните от преброяването на населението (март 2001г.), според които общият брой на населението над 18 г. е 6 417 869, а 1% от извадката съответства на 64 180 души.

Графика 3.

Средномесечен брой на осъществени корупционни сделки

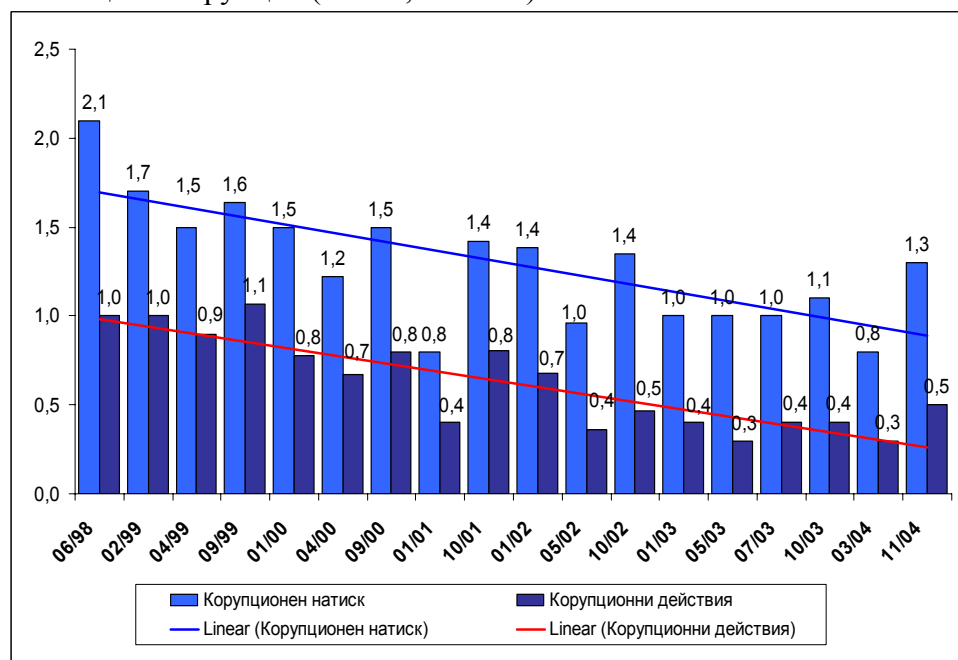

База: Всички респонденти

И при случаите на **оказан натиск** от страна на служител, и при **реално осъществените корупционни сделки**, се наблюдава връщане към по-високите средни стойности, характерни за 2003 г. след регистрирания значителен спад през март 2004 г. (Графика 4). Както и досега, делът на случаите, в които е поискан директно подкуп или е показано очакване за допълнително нерегламентирано плащане, е приблизително два пъти по-голям от дела на осъществените корупционни плащания.

Графика 4.

Равнище на корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

Продължава покачването на **стойността на извършените корупционни сделки**, регистрирано през м. март – близо една трета от дадените под различна форма подкупи са на стойност между 100 и 500 лв. Това на практика е два пъти повече от октомври 2003 г., когато осем от десет сделки са били до 100 лв. (*Приложение 3, Таблица 2*)

Това увеличаване на корупционните „тарифи“ за получаване на различни обществени услуги е косвен индикатор за известно нарастване на доходите и възможностите да се искат по-големи суми за една и съща „услуга“. Както и през същия период на миналата година, не са регистрирани подкупи над 1000 лв. при населението за разлика от бизнеса. Това още веднъж показва, че на практика няма значително изменение в типа на сключваните корупционни сделки, а само в стойността им.

ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Въпреки отчетеното намаление на **потенциалната корупция** през месец март, отново се наблюдава връщане към по-високите стойности на **корупционен натиск**, който служители от обществената сфера пряко или косвено оказват върху гражданите.

Интересното в случая е, че регистрираната през настоящето изследване стойност, е по-висока дори от средното равнище на корупционния натиск през цялата 2003 г. Предстои да се види дали това не е плод на моментна ситуация или наистина има прекъсване на започналата положителна тенденция. (*Графика 3*)

През 2004 г. продължи активно да се работи по въвеждане на редица анти-корупционни мерки като приемането на етични кодекси и правила за работа с гражданите. Бяха разкрити и редица случаи на корумпирани служители, част от които понесоха съответните наказания. Това неизбежно дава своето отражение върху общественото отношение към корупцията. Въпросът е обаче, до каква степен тези мерки са в състояние сериозно да променят корупционната среда и обективните предпоставки за разпространение на корупцията. Само това би довело до трайна промяна на възприятията на гражданите и на обществените служители, както и на възможностите за реализиране на корупционни сделки в сферата на обществените услуги.

КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

През последната една година се забелязва динамична промяна сред различните професионални групи по отношение на оказвания корупционен натиск върху гражданите.

При някои групи служители, напр. *преподавателите в университети, митническите служители и bankerите*, в отделни периоди бяха регистрирани резки скокове на оказвания натиск, но впоследствие стойностите се върнаха към обичайните за тези групи нива. (*Приложение 3, Таблица 3*)

Това показва, че извеждането на една или друга група служители начело на подредбата на професионалните групи не трябва да се абсолютизира. Това е по-скоро предупредителен сигнал, че в дадената група има корупционен проблем, на който трябва да се обърне внимание.

В настоящето изследване такава група обществени служители са *лекарите*, които *не само се връщат до високите нива на оказван натиск от 2002 г., но и излизат начело на класацията*. Подобно е положението и при *полицейските служители*, които заемат следващата позиция с много близки стойности на оказвания корупционен натиск. (Приложение 3, Таблица 3)

За разлика от началото на годината, когато имаше спад в оказвания натиск от страна на различните видове представители на *съдебната система, към настоящия момент е регистрирано покачване на стойностите*. Това се отнася в най-голяма степен за *прокурорите, следователите и административните служители в съдебната система*, и в по-слаба – за *адвокатите*. Интересно е, че за разлика от тези групи служители, при *съдиите* има почти двойно намаляване на натиска спрямо месец март.

Настоящото изследване регистрира и друг интересен резултат – *покачване на корупционния натиск на местно равнище* – сред *общинските служители* и сред *кметовете и общинските съветници* (Приложение 3, Таблица 3). Това вероятно е свързано с пренасочването на по-големи финансови ресурси към органите на местно управление и започналият процес на административна и финансова децентрализация. Предстои да се види дали това ще се превърне в тенденция или е моментна случайна флукуация.

За останалите групи служители равнището на корупционен натиск през изминалата година остава непроменено.

ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО

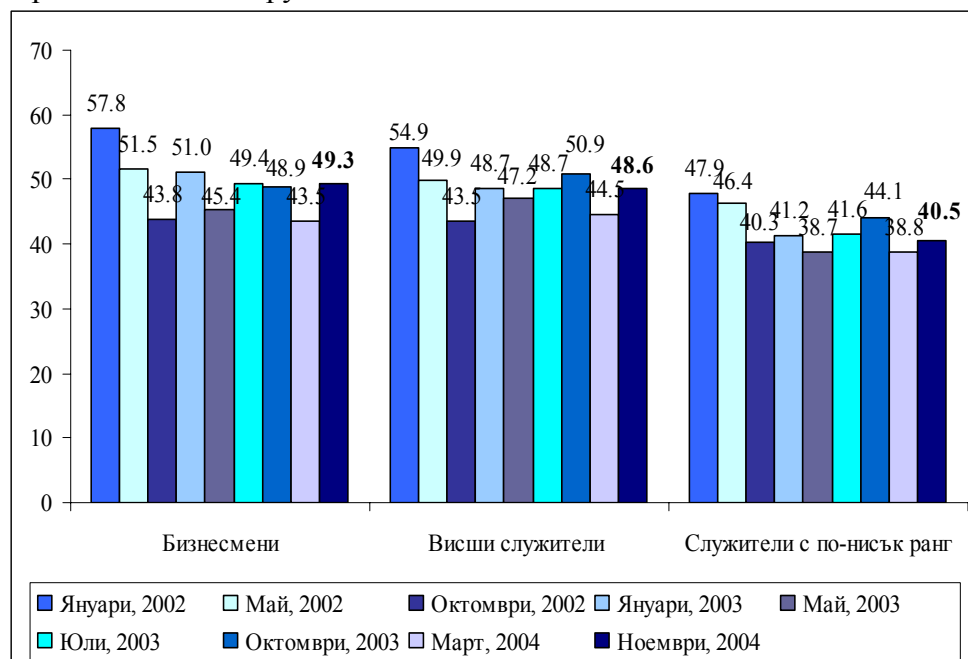
Макар в дългосрочна перспектива все още тенденцията да е положителна, оценките на обществото за работата на правителството в борбата с корупцията са колебливи и варират значително през последните две-три години. (Графика 5)

В настоящия момент е регистрирано засилено усещане, че правителството не предприема достатъчно анти-корупционни мерки сред *бизнес-средите* и *висшите етажи на властта*.

Тези колебания в оценките говорят за тяхната неустойчивост и лесна податливост на външни влияния. Това от своя страна отново показва, че за да имат траен ефект, анти-корупционните мерки на правителството трябва да бъдат последователни и систематични, а не кампанийни.

Графика 5.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията *

* Относителен дял на отговорите "Правителството не прави нищо"

База: Всички респонденти

3. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

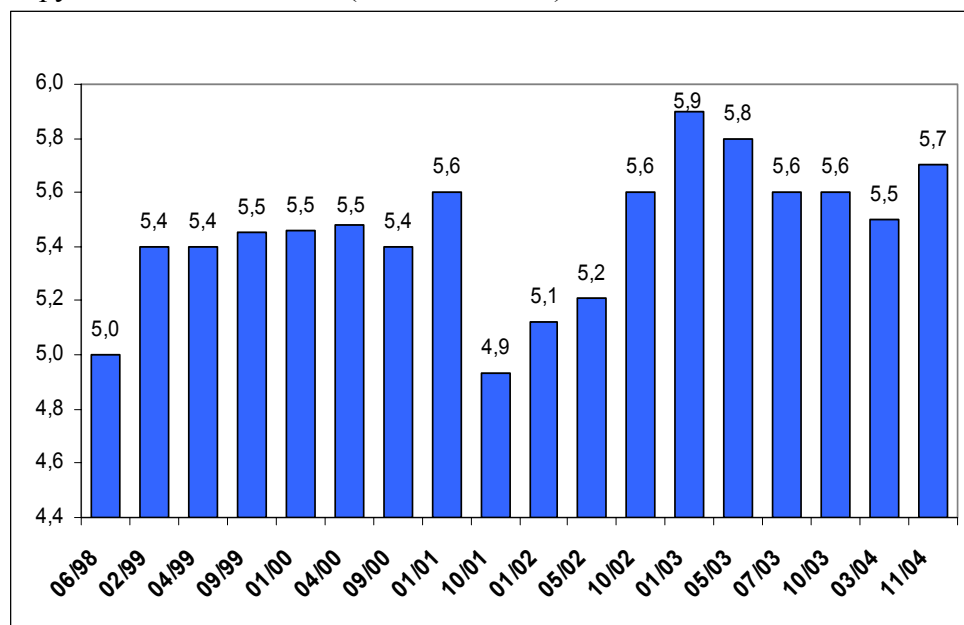
След близо едногодишното задържане на по-благоприятни и оптимистични оценки на населението за потенциала на обществото да се справи с корупцията, в края на настоящата година отново имаме покачване на стойността на този показател.

Предприемането на редица конкретни анти-корупционни мерки през 2003 г. и постигането на конкретни резултати бе накарало голяма част от респондентите да повярват, че наистина е започнал процес на „оздравяване“ на обществения сектор и ограничаване на корупцията до едно по-приемливо и “нормално” ниво. (Графика 6)

Настоящото изследване обаче прекъсва тази позитивна тенденция и е знак, че правителството трябва да продължи и интензифицира досегашната си анти-корупционна политика. Въвеждането на някои „по-меки“ анти-корупционни мерки, като напр. приемането на етични кодекси за някои професионални групи и изобличаването на известен брой корумпирани служители, не изчерпва възможностите за ефективно противопоставяне на корупцията и трайно изменение на обществената среда.

Графика 6.

Корупционни очаквания (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

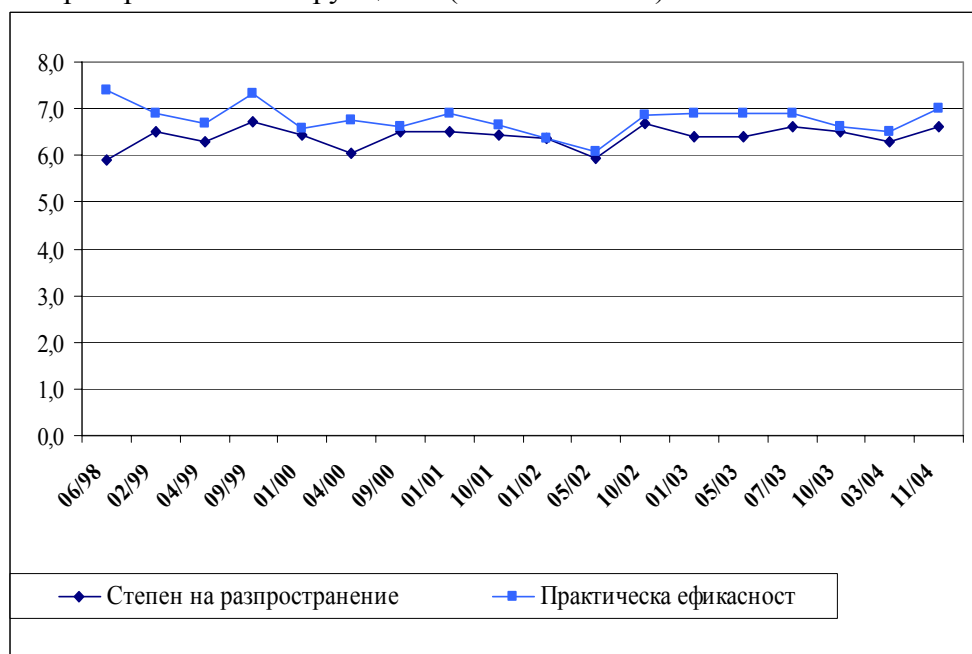
4. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯ

Подобно на другите показатели, и при общата оценка за степента на разпространение на корупцията се наблюдава връщане към по-високи стойности в сравнение с миналата 2003 година (Графика 7). Като цяло, мненията за степента на разпространение на корупцията се задържат около обичайното си високо равнище и все още не се забелязва значителна обществена реакция на предприетите до момента мерки от страна на правителството.

Графика 7.

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

Като че ли се наблюдава известно привикване към „говоренето“ за корупция по много и различни поводи. Широкото обсъждане на темата, придружено от спорадични случаи на избличаване на корумпирани служители, без наличието на последователна анти-корупционна политика превръща проблема във фон на ежедневните новинарски емисии. Това привикване към нейното съществуване създава опасното усещане за нещо нормално, „в реда на нещата“, което е неизменна част от взаимоотношенията „граждани - обществени служители“.

На този фон не е чудно, че оценките за практическата ефикасност на корупцията продължават да бъдат все така високи. Този начин на уреждане на различни видове публично-частни отношения продължава да работи добре, независимо от честото дискутиране на темата и публичната риторика за борба с нея. (*Графика 7*)

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Настоящото изследване регистрира съществени разлики в начина, по който се променят оценките на населението за степента на корумпираност на отделните професионалните групи.

При някои от тях, например при *бизнесмените, министрите и митническите служители* се наблюдават не само по-благоприятни представи за разпространението на корупция в техните среди, но и устойчива положителна тенденция в дългосрочен план. (*Приложение 3, Таблица 5*)

При други, като *данъчни служители, прокурори и служители в министерства*, въпреки лекото покачване на стойностите спрямо предишното изследване, цялостната тенденция отново е по-скоро положителна.

Подобно на засиления корупционен натиск, който е отчетен сред *представителите на местната власт*, и оценките за разпространението на корупцията сред тези служители (кметове, общински съветници и служители) стават все по-неблагоприятни.

В отделна категория могат да бъдат отнесени и *лекарите, полицейските служители и административните служители в съдебната система*, които запазват високите нива на обществените оценки за разпространение на корупцията сред тях.

Подредбата на челните позиции се запазва и този път – все още митническите служители, представителите на съдебната система и служителите в полицията продължават да се възприемат като най-корумпирани от населението. Разликата е в присъствието на *лекарите*, които се изкачват с няколко позиции и при които повишеният реален корупционен натиск явно дава пряко отражение на представите на населението за разпространението на корупцията в тази професионална група (*Приложение 3, Таблица 5*).

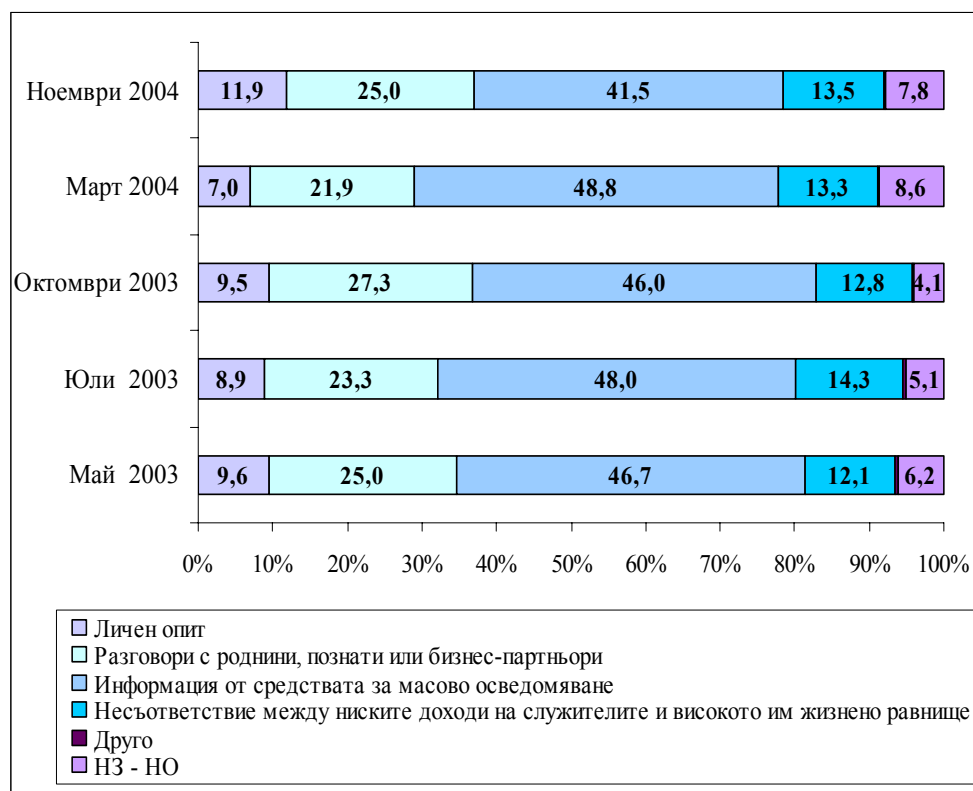
След известното намаляване през м.март на ролята на *личния опит и разговорите с познати и роднини* при формирането на представите на населението за корумпираността на дадена група, сега отново има повишаване на значимостта на този фактор. Това става за сметка на

ролята на *медиите* и на стабилизацията на отговорите “*Не зная/ Не отговорил*”.

Постепенно темата за корупцията излиза извън рамките на медийното влияние и все по-важна роля започват да играят личните впечатления и наблюдения. Нагласите към проблема вече се формират на базата на няколко значими фактора, което е предпоставка за по-обективно и реалистично отношение към проблема (*Графика 8*). Натрупаният през последните години опит както в обсъждането на темата, така и в постигането на конкретни резултати в борбата с нея, спомагат за нейното “демитологизиране” и по-малко емоционалното ѝ приемане.

Графика 8.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията

База: Всички респонденти

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Подобно на колебаещите се оценки за разпространението на корупцията сред различните професионалните групи и сред *институциите* се забелязват нееднозначни тенденции. Тава налага интерпретиране на данните по-скоро в дългосрочна перспектива, отколкото само спрямо март 2004 г.

На базата на данните може да се направи изводът, че през последните две години е налице постепенно отслабване на предпоставките за съществуване на корупция, а оттам и на представите за степента на нейното разпространение в *Агенцията за приватизация (Таблица 1)*.

Опитите за постигане на по-голяма прозрачност и приемането на редица конкретни мерки в отделните държавни ведомства, са в основата и на цялостните по-благоприятни оценки за разпространението на корупция *във всички министерства и държавни агенции и по-специално във висшите етажи на властта (парламента, президентството и правителството)*. Това говори, че макар да изглежда трудно постижима задача, ограничаването на корупцията все пак не е невъзможно, стига да има ясна стратегия и последователна политика.

Известно намаление на оценките има и при отделните сфери на *съдебната система*, но тепърва предстои да се види дали те се базират на обективно ограничаване на корупцията в тази сфера или това се дължи по-скоро на обсъждането на темата и необходимостта от предприемане на анти-корупционни мерки в съдебната система.

За леко покачване на отрицателните оценки може да се говори в *системата на МВР (вкл. КАТ и следствието)*. ***По-значително увеличаване в дългосрочен план обаче, се забелязва в сферата на здравеопазването (Таблица 1)***. Това кореспондира и с увеличения натиск от страна на лекарите, което не позволява да се направи извода, че единствено повишеният медиен интерес е причина за нарастване на оценките за разпространение на корупцията.

Таблица 1.

“Според Вас, до каква степен е разпространена корупцията в следните институции”

(Интервюираните са посочвали до пет отговора за “Общо разпространение” и до три отговора за “Министерства и държавни агенции” и “Съдебна система”, поради което сборът от процентите надвишава 100)

	Окт. 2002	Януари 2003	Май 2003	Юли 2003	Окт. 2003	Март 2004	Ноември 2004
Общо разпространение							
В митниците. Сред митническите служители.	30,4	53,3	50,0	54,1	49,5	46,3	50,9
В съда. В съдебната система. В правосъдието. Сред адвокатите.	28,5	48,2	42,9	45,3	42,0	39,8	40,8
В системата на здравеопазването. В медицината. В НЗОК. В ТЕЛК.	20,6	27,3	27,6	30,9	27,8	26,7	35,2
В системата на МВР (в т.ч. в КАТ, в следствието)	19,9	28,6	30,6	30,9	33,9	26,9	33,8
Във висшите етажи на властта (в парламента, в президентството, в правителството). Сред политическия елит.	30,3	24,7* 23,1** 1,3***	27,6* 27,5** 2,5***	28,5* 28,2** 1,7***	26,1* 26,3** 1,9***	22,8* 24,0** 1,6***	16,9* 19,3** 1,1***
Министерства и държавни агенции							
Агенция “Митници”	10,9	31,2	31,2	31,5	32,4	28,4	33,8
Министерство на правосъдието	18,1	33,5	31,0	32,1	30,3	26,4	27,9
Във всички министерства и държавни агенции	-	19,6	21,8	24,6	25,4	23,7	21,2
Министерство на вътрешните работи	15,3	18,4	19,0	18,5	21,2	16,9	20,8
Министерство на здравеопазването	16,6	16,7	17,0	17,7	14,4	18,8	18,0
Агенция за приватизация	22,5	27,2	24,7	21,8	21,7	19,2	13,4
Съдебна система							
Във всички сфери на съдебната система	5,4•	33,5	34,4	33,3	37,6	39,8	30,6
Съд, съдопроизводство	32,1	27,5	29,1	32,5	30,5	24,9	23,8
Прокуратура	32,0	26,2	25,3	30,0	22,9	19,1	20,1
Адвокати, нотариуси	16,2	24,9♦ 7,4♦♦	21,8♦ 8,0♦♦	22,5♦ 7,4♦♦	19,7♦ 8,5♦♦	17,1♦ 5,9♦♦	15,9♦ 7,9♦♦
Следствие	15,7	18,4	17,6	21,5	15,3	12,0	15,7

База: Всички респонденти

* Разпространение на корупцията в правителство/ сред министрите/ сред зам. министрите;

** Разпространение на корупцията в Народното събрание/ сред народните представители;

*** Разпространение на корупцията в президентство/ сред служители в президентството;

• Въпросът при това изследване е бил отворен и затова данните се различават от следващите изследвания

♦ Разпространение на корупцията сред адвокатите;

♦♦ Разпространение на корупцията сред нотариусите.

ФАКТОРИ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

След регистрираното през м.март покачване на значението на основните фактори, с които населението си обяснява разпространението на корупцията в общественя сектор (*стремежът към бързо забогатяване и облагодетелстване от служебното положение, неефективността на съдебната система, липсата на строг административен контрол и несъвършеното законодателство*), сега има известно „нормализиране на стойностите” и връщането им към средното за последните две години ниво (Таблица 2).

Интересно е, че за същия период от близо две години факторът „ниски заплати на служителите в общественя сектор” бе позагубил обяснителната си сила, но в настоящето изследване отново увеличава своя обяснителен потенциал. Той, както и „стремежът към бързо забогатяване” до голяма степен е въпрос на субективно възприятие и лична преценка на служителите и трудно се поддава на конкретни мерки. Все пак трябва да се има предвид, че цялостната подредба на факторите остава непроменена, което е допълнителен индикатор за тяхната относителна устойчивост.

Таблица 2. Относителен дял на основните фактори, влияещи върху разпространението на корупцията в страната (%)

	Септ. '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март '04	Ноември '04
Стремежът към бързо забогатяване на тези, които са на власт	57,8	60,8	59,2	58,6	58,6	58,4	60,3	58,5	61,7	62,0	65,1	58,0
Несъвършеното законодателство	40,5	39,1	38,0	43,0	39,7	39,2	34,9	38,0	40,9	32,6	37,1	35,2
Неефективността на съдебната система	22,2	27,2	28,5	32,3	31,2	38,0	31,2	34,1	37,1	29,9	42,6	35,0
Липсата на строг административен контрол	32,3	31,8	35,2	34,5	38,9	34,5	32,3	31,2	33,7	38,6	37,3	32,9
Ниските заплати на служителите	41,6	33,7	32,3	38,5	36,0	36,6	31,2	27,6	28,9	28,3	27,0	30,9
Преplitане на служебните задължения с личните интереси	32,6	25,8	31,7	26,7	26,9	28,8	29,1	30,6	31,6	33,5	36,7	27,1
Моралната криза в периода на преход	17,0	18,9	21,1	18,3	16,3	13,2	15,8	15,6	14,4	16,9	16,2	15,7
Особеностите на бълг. национална култура	4,2	5,9	4,4	5,3	4,3	4,9	5,7	7,0	7,2	5,3	5,8	5,4
Наследените от комунистическото минало проблеми	7,8	4,4	5,8	5,0	6,9	6,3	4,4	3,6	4,3	6,0	5,0	4,6

База: Всички респонденти

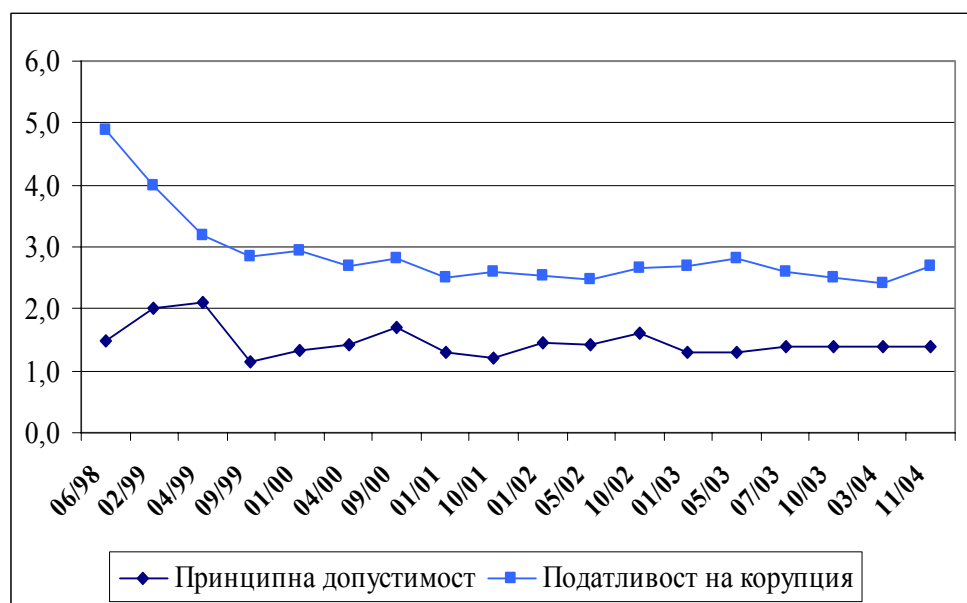
5. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

ПРИНЦИПНА ДОПУСТИМОСТ

Наблюдава се леко покачване на принципната допустимост на корупцията, но в дългосрочен план все още може да се твърди, че има по-скоро положителна тенденция за неприемане на корупцията на ценностно ниво (*Графика 9*). Този факт, сам по себе си, е добра предпоставка за по-нататъшната работа по ограничаване на корупцията, особено на „масово, ниско равнище”.

Графика 9.

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

По отношение на податливостта на корупционни практики, колебанията са повече в сравнение с принципната допустимост, но отново тенденцията е по-скоро положителна през последните две години (*Графика 9*)

Съществено влияние върху податливостта на корупция оказва характера на осъществяване на публично-частните взаимоотношения и наличието на някои нормативни и институционални дефицити. При наличието на ясни и непротиворечиви закони и административни разпоредби, както и при увеличаване на прозрачността на взаимодействията между гражданите и обществените служители, склонността да се поддадат на корупция може да бъде чувствително ограничена. Добре би било, ако **част от анти-корупционните усилия се насочат не само към работата на обществени служители, но и към гражданите и правата, които те имат като потребители на обществени услуги**. Повишаването на тяхната информираност и ограничаването на ситуациите, в които те пряко зависят от благоволения на съответния държавен служител, неизменно ще доведе до по-критично отношение към получаваните услуги и по-малко възможности за прояви на корупция.

Като положителен резултат от засиленото присъствие на темата корупция в публичното пространство може да се каже, че все повече се забелязва или отказ от плащане на допълнителни суми, или търсене на алтернативни начини за решаване на възникнал проблем с държавен чиновник. Във всички социо-демографски групи все повече намаляват респондентите, които биха платили исканата от тях сума във всички случаи. Респондентите с *по-високо образование и по-добро материално положение* категорично са **по-склонни да търсят други начини за решаване на проблема**, докато тези с *по-ниско образование или в по-неблагоприятно материално и социално положение* просто **биха отказали да платят исканата от тях сума**. И в двата случая това е показателно за постепенното осъзнаване на гражданските права и все по-голямата нетърпимост на населението към допълнително плащане за обществени услуги, които се полагат по право (*Приложение 3, Таблица 6*).

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Теоретична постановка

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за "общество без корупция".

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструирани на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания, които имат дълга традиция и се използват за оценка на реалното равнище на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на

престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструиранията на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формирани в резултат на текущият публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство за решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

Стойност на индекса	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март. '04	Ноемв. '04
Лично участие	0,7	0,8	0,4	0,8	0,7	0,4	0,5	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3	0,5
Корупционен натиск	1,2	1,5	0,8	1,4	1,4	1,0	1,4	1,0	1,0	1,0	1,1	0,8	1,3

Таблица 2. Ценности и морални предпоставки

Стойност на индекса	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март. '04	Ноемв. '04
Принципна допустимост	1,4	1,7	1,3	1,2	1,5	1,4	1,6	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4
Податливост на корупция	2,7	2,8	2,5	2,6	2,5	2,5	2,7	2,7	2,8	2,6	2,5	2,4	2,7

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

Стойност на индекса	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март. '04	Ноемв. '04
Степен на разпространение на корупция	6,1	6,5	6,5	6,5	6,4	5,9	6,7	6,4	6,4	6,6	6,5	6,3	6,6
Практическа ефикасност	6,8	6,6	6,9	6,6	6,4	6,1	6,9	6,9	6,9	6,9	6,6	6,5	7,0

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

Стойност на индекса	Апр '00	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт. '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт. '03	Март. '04	Ноемв. '04
Корупционни очаквания	5,5	5,4	5,6	4,9	5,1	5,2	5,6	5,9	5,8	5,6	5,6	5,5	5,7

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Таблица 1.

Оценки за обществената значимост на корупцията като проблем на обществото по социално-демографски групи (ноември 2004г.; %)

	<i>Да</i>	<i>Не</i>
<i>Степен на завършено образование</i>		
1 По-ниско от начално	0,2	99,8
2 Начално	1,2	98,8
3 Основно	15,4	84,6
4 Средно	58,1	41,9
5 Полувисше	6,5	93,5
6 Висше	17,7	82,3
<i>Финансово положение</i>		
1 Беден	23,9	76,1
2	31,2	68,8
3	39,5	60,5
4	2,8	97,2
5 Богат	-	-
<i>Социално положение</i>		
1 Най-ниско соц. положение	15,8	84,2
2	30,8	69,2
3	43,2	56,8
4	6,4	93,6
5 Най-високо соц. положение	-	-
<i>Основно занятие в момента</i>		
1 Мениджъри, професори, специалисти	10,3	89,7
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	16,7	83,3
3 Техници, работници, фермери	20,3	79,7
4 Домакини, пенсионери, безработни	44,5	55,5
5 Ученици, студенти	6,3	93,7
6 Други работещи	1,9	98,1
<i>Вие живеете в:</i>		
1 София	16,8	83,2
2 Голям град	40,3	59,7
3 Малък град	24,3	75,7
4 Селски район, село	18,6	81,4

Таблица 2.

Обща стойност на дадените неофициално пари и/ или подаръци на служителите в общественния сектор през последните 3 месеца (%)

	<i>Януари 2003</i>	<i>Май 2003</i>	<i>Юли 2003</i>	<i>Октомври 2003</i>	<i>Март 2004</i>	<i>Ноември 2004</i>
До 100 лв.	65,4	50,0	68,6	83,6	65,6	64,9
101 до 250 лв.	19,8	29,1	11,7	10,8	22,3	20,6
251 до 500 лв.	5,4	8,4	10,6	5,6	8,3	10,7
501 до 1000 лв.	8,2	3,8	9,2	-	1,5	3,9
1001 до 5000 лв.	1,1	7,5	-	-	1,3	-
Над 5000 лв.	-	1,2	-	-	-	-

База: Респондентите, на които служители от обществената сфера са им искали или са показвали, че очакват пари, подарък или услуга от тях (януари'03г. N=95, май'03г. N=77, юли'03г. N=71, октомври'03г. N=77, март'04г. N=72; ноември'04г. N=65)

Таблица 3.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	Септ '00	Ян. '01	Окт. '01	Ян. '02	Май '02	Окт '02	Ян. '03	Май '03	Юли '03	Окт '03	Март '04	Ноември '04
Лекар	22,1	6,1	22,3	18,0	20,2	20,3	12,9	12,8	15,7	16,6	13,2	22,5
Полицейски служител	24,0	18,9	18,5	19,9	15,2	22,3	12,0	14,1	17,8	13,9	13,1	22,2
Адвокат	-	-	-	-		26,5	10,5	17,4	13,1	13,8	12,9	16,5
Митнически служител	15,8	22,7	18,4	18,5	25,5	19,4	17,3	16,6	16,4	15,3	22,3	13,8
Преподаватели в университети	-	-	-	-	-	11,9	14,7	11,8	21,5	16,6	12,7	12,6
Общински служител	10,3	11,2	11,3	10,0	5,5	10,9	4,4	8,4	6,9	6,4	4,7	10,3
Адм. служител в съдебната система	11,5	13,3	11,3	9,4	11,0	15,9	8,5	4,9	7,7	9,0	1,8	9,4
Служители в университети	-	-	-	-	-	5,6	11,9	3,4	10,9	9,0	8,1	9,0
Бизнесмен	9,7	11,6	13,4	10,8	9,4	9,6	7,0	9,1	13,6	8,3	10,5	8,3
Кметове и общински съветници	3,2	2,1	1,4	2,0	2,7	5,3	3,0	4,1	3,4	3,3	3,1	6,6
Служител в министерство	7,0	8,9	5,6	4,9	9,3	5,6	13,8	4,3	10,1	8,2	4,9	6,3
Учител	5,5	3,7	6,1	3,6	3,1	7,4	4,4	3,4	3,4	5,6	3,9	6,2
Съдия	9,1	5,8	6,8	7,8	10,7	16,6	2,0	14	6,9	8,5	10,7	5,8
Данъчен служител	8,3	6,4	9,1	5,3	3,8	4,2	4,1	3,1	3,7	5,9	3,8	5,1
Прокурор	7,8	7,2	0,8	4,1	8,5	12,3	6,6	9,2	8,2	4,2	1,8	5,1
Политици и лидери на политически партии	-	-	-	-	-	7,1	5,0	7,1	6,3	4,1	4,5	5,0
Следовател	6,0	5,5	6,0	4,3	8,2	8,3	4,3	12,8	2,5	9,6	1,7	5,0
Представители на неправителстве ни организации	-	-	-	-	-	5,0	-	4,0	2,6	1,4	-	1,3
Журналист	-	-	-	-	-	1,8	1,4	-	-	-	-	-
Народен представител	6,4	4,2	2,1	2,1	3,5	2,0	11,2	8,9	-	-	-	-
Министри	-	-	-	-	-	6,3	-	3,3	3,4	4,8	-	-
Банкер	2,9	4,1	4,1	4,1	5,6	3,9	5,1	9,9	1,2	4,2	8,3	-
Служител или преподавател в университет**	13,9	13,2	8,8	14,3	12,0	NA	NA	NA	NA	NA	NA	NA

*Относителен дял на тези от контактувалите през последната година със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги

** От октомври 2002г. опцията е разделена на две: "Служители в университет" и "Преподаватели в университет"

Таблица 4.

Фактори за разпространение на корупцията по социо-демографски групи – ноември 2004г. (%)

	<i>Стремеж към бързо забогатяване на тези, които са на власт</i>	<i>Неефективността на съдебната система</i>	<i>Несъвършено законодателство</i>	<i>Липса на строг административен контрол</i>	<i>Ниски заплати на служителите</i>
Степен на завършено образование					
1 По-ниско от начално	39,0	9,9	14,6	6,8	6,1
2 Начално	52,1	33,3	26,4	24,3	21,2
3 Основно	54,5	26,5	30,6	30,8	26,1
4 Средно	58,5	39,4	36,9	34,9	35,0
5 Полувисше	81,7	37,9	34,8	36,5	19,6
6 Висше	56,0	36,2	43,5	34,3	35,4
Финансово положение					
1 Беден	59,4	33,6	31,6	30,5	27,3
2	57,2	38,5	35,6	32,6	29,3
3	56,7	33,1	38,6	34,1	36,9
4	74,7	35,7	32,0	52,9	28,0
5 Богат	-	-	-	-	-
Социално положение					
1 Най-ниско соц, положение	62,6	34,5	30,2	28,9	25,5
2	57,6	37,0	37,8	32,7	26,5
3	55,3	35,2	39,0	34,2	37,9
4	71,1	24,3	27,2	45,2	33,6
5 Най-високо соц, положение	-	-	-	-	-
Основно занятие в момента					
1 Мениджъри, професори, специалисти	73,0	39,9	33,1	39,4	31,8
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	58,2	37,1	50,3	29,3	45,3
3 Техници, работници, фермери	61,3	36,7	33,3	30,7	33,3
4 Домакини, пенсионери, безработни	54,4	33,9	33,3	32,1	26,0
5 Ученици, студенти	57,0	32,4	37,4	40,7	31,6
6 Други работещи	65,4	9,6	18,7	49,4	36,2
Вие живеете в:					
1 София	54,2	28,8	27,5	42,6	39,6
2 Голям град	60,2	40,7	40,4	34,7	33,8
3 Малък град	65,1	35,4	37,3	34,4	25,8
4 Селски район, село	51,6	31,0	31,2	24,1	26,7

Таблица 5.

Разпространение на корупцията по професионални групи

<i>Относителен дял на отговорилите "Почти всички и повечето са въвлечени в нея"</i>												
	<i>Септ. '00</i>	<i>Ян. '01</i>	<i>Окт. '01</i>	<i>Ян. '02</i>	<i>Май '02</i>	<i>Окт. '02</i>	<i>Ян. '03</i>	<i>Май '03</i>	<i>Юли '03</i>	<i>Окт. '03</i>	<i>Март '04</i>	<i>Ноемв '04</i>
Митнически служители	75,2	74,3	77,3	74,2	70,8	79,2	76,6	74,3	76,9	74,5	70,6	70,3
Полицейски служители	54,3	51,0	53,7	47,0	50,7	59,6	57,7	57,7	61,4	59,2	52,3	58,8
Съдии	50,1	50,6	56,4	55,0	50,8	63,0	62,2	59,6	61,8	57,3	56,0	56,1
Лекари	43,6	27,0	46,8	45,7	52,3	54,9	51,0	49,8	53,4	52,9	46,7	55,4
Прокурори	51,3	50,7	54,8	55,4	51,0	63,0	62,1	59,3	60,6	55,7	54,1	55,3
Адвокати	52,9	50,3	55,0	55,5	52,5	62,3	60,1	60,0	57,5	55,8	53,8	54,9
Следователи	43,8	43,5	48,4	48,0	43,1	57,5	55,4	53,6	55,4	49,2	48,2	51,7
Народни представители	51,7	52,6	43,5	47,8	39,2	56,2	53,5	57,5	56,9	54,5	50,8	50,7
Политици и лидери на политически партии коалиции	43,8	39,1	40,8	43,0	33,0	54,0	50,7	51,3	50,8	47,6	51,0	50,5
Данъчни служители	53,7	47,3	51,6	51,2	41,9	58,0	52,6	51,8	54,1	49,3	43,0	49,9
Кметове и общински съветници	32,1	30,9	26,3	31,8	23,4	48,3	45,7	43,6	45,0	43,4	37,9	47,0
Министри	55,0	52,3	41,2	45,4	35,6	50,8	49,5	52,6	54,9	52,6	47,2	45,4
Общински служители	41,6	35,9	39,6	39,4	30,0	49,1	40,9	39,8	42,2	36,5	31,6	44,3
Служители в министерства	49,7	43,9	45,8	47,1	36,7	48,3	44,6	44,4	45,1	40,1	36,5	42,6
Адм. служители в съдебната система	40,2	36,8	41,7	41,1	36,5	45,0	42,4	37,5	37,9	33,5	33,2	42,2
Бизнесмени	42,3	43,6	42,2	41,6	41,4	48,9	52,7	50,9	48,7	47,6	41,2	38,5
Преподавател и или служители университети	28,1	21,6	27,4	27,7	29,8	33,4* 23,1**	30,8* 20,0**	31,7* 19,0**	34,1* 21,2**	36,5* 23,2**	28,9* 16,3**	33,1* 26,1**
Банкери	33,5	35,6	32,5	31,7	29,5	37,2	43,4	35,8	37,1	37,3	31,2	30,6
Представител и на НПО	23,9	18,2	19,8	21,8	15,3	21,4	20,2	21,0	21,6	22,3	21,6	23,7
Учители	10,9	5,8	9,3	9,7	9,8	13,9	9,8	11,6	10,9	11,0	8,6	14,0
Журналисти	13,9	11,3	10,5	12,2	9,5	15,3	12,1	13,3	12,9	14,6	9,9	11,4
Местни полит. лидери	36,8	34,2	35,1	34,4	27,1	-	-	-	-	-	-	-

* Оценка за разпространението на корупция сред преподавателите в университети

** Оценка за разпространението на корупция сред служителите в университети

Таблица 6.

“Ако имате важен проблем и служител Ви поиска направо пари, за да го разреши, Вие как бихте постъпили?” (разпределение по социо-демографски групи – ноември 2004г.; %)

	<i>Ще платя във всички случаи</i>	<i>Ще платя, ако мога да си го позволя</i>	<i>Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин</i>	<i>Няма да платя във никакъв случай</i>	<i>НЗ/ НО</i>
Степен на завършено образование					
1 По-ниско от начално	-	23,8	31,6	25,8	18,8
2 Начално	1,8	26,2	13,8	40,7	17,4
3 Основно	2,8	16,2	31,7	37,5	11,8
4 Средно	4,9	19,6	36,1	29,5	10,0
5 Полувисше	3,3	15,6	45,5	30,4	5,2
6 Висше	3,3	14,0	36,6	30,0	16,1
Финансово положение					
1 Беден	2,4	18,8	27,3	41,5	10,0
2	3,6	17,1	38,9	29,5	10,9
3	5,0	18,7	38,3	26,3	11,6
4	9,8	27,2	28,6	26,8	7,7
5 Богат	-	-	-	-	-
Социално положение					
1 Най-ниско соц. положение	2,3	18,9	30,8	38,2	9,7
2	3,0	17,9	33,9	33,0	12,2
3	5,9	18,7	37,5	28,0	9,9
4	2,2	17,0	43,6	25,2	12,0
5 Най-високо соц. положение	-	-	-	-	-
Основно занятие в момента					
1 Мениджъри, професори, специалисти	7,6	9,3	51,6	19,5	12,1
2 Административни служители, заети в търговията и услугите	6,3	21,3	42,3	20,6	9,5
3 Техници, работници, фермери	7,6	22,3	32,0	25,9	12,2
4 Домакини, пенсионери, безработни	1,7	17,0	30,2	38,9	12,3
5 Ученици, студенти	2,0	22,7	40,2	28,2	6,9
6 Други работещи	-	19,6	43,4	37,0	-
Вие живеете в:					
1 София	3,7	19,5	36,5	23,6	16,7
2 Голям град	3,0	16,4	35,0	37,4	8,2
3 Малък град	6,5	12,9	38,8	31,7	10,0
4 Селски район, село	2,6	23,8	29,6	29,5	14,5